

INTI PATI DAN NILAI KARTUN REJABHAD DALAM MAJALAH GILA-GILA

Nor Nadhirah Aniqah ABD RAHIM¹

Arba'iyah AB. AZIZ²

Mohamad Kamal ABD AZIZ³

^{1,2,3} Kolej Pengajian Seni Kreatif, Universiti Teknologi MARA (UiTM) Shah Alam
nadhirahaniqah7@gmail.com
arbaiyah@uitm.edu.my
mkamal054@uitm.edu.my

Received: 4th April 2023

Accepted: 6th September 2023

ABSTRAK

Majalah kartun tidak hanya dinilai melalui luaran sahaja namun mempunyai inti pati dan aspek nilai melalui pendekatan cerita yang di bawa sama ada daripada ekspresi watak kartun yang menampilkan makna-makna yang tersurat. Kajian ini menganalisis kartun Rejabhad dalam majalah *Gila-Gila*, sebuah majalah kartun yang menjadi wadah hiburan dan kesukaan masyarakat menggunakan pendekatan konsep inti pati dan nilai. Objektif kajian ini adalah untuk menganalisis inti pati dan aspek nilai dalam kartun Periwira Mat Gila, Tan Tin Tun, Selendang Siti Rugayah dan Amal anak Periwira Mat Gila oleh kartunis Rejabhad. Metodologi kajian ini bersifat kualitatif, melibatkan analisis kandungan kartun tersebut. Analisis juga tertumpu pada jalan cerita dialog yang digunakan bahasa dan pemilihan kata, watak, lakaran imej, isyarat serta simbol-simbol yang dipaparkan menerusi kaedah deskripsi, analisis, interpretasi dan penilaian oleh Teori Edmund Burke Feldman (1994). Dapatan kajian ini menunjukkan bahawa inti pati penceritaan dan aspek nilai dalam kartun Rejabhad dapat membentuk pendekatan moral dalam kalangan masyarakat dan memberi sumbangan kepada agama, bangsa dan tanah air. Selain itu, pendekatan nilai dalam kartun memupuk elemen pengajaran, pengalaman dan pengetahuan daripada pelbagai ragam kehidupan masyarakat dari aspek positif dan negatif. Implikasi kajian ini ialah kartun perlu dikaji secara mendalam kerana mempunyai nilai-nilai yang tersirat, mempunyai nilainya menerusi kiasan, sama ada menggunakan unsur-unsur simbolik atau menerusi dialog-dialog yang dipaparkan dalam jalan cerita. Kajian ini diharap dapat memberi impak dari sudut ilmiah dalam industri kartun tempatan terhadap pelajar, penyelidik, ahli sarjana, kartunis, ahli seni, pembaca kartun, pengumpul dan masyarakat umum.

Kata kunci: kartun; inti pati; nilai; Rejabhad; majalah Gila-Gila

THE SUBSTANCE AND VALUES PORTRAYED IN REJABHAD'S CARTOONS IN GILA-GILA MAGAZINES

ABSTRACT

Cartoon magazines are not only analysed based on their extrinsic features; they also contain intrinsic substance and values that can be shared vis-à-vis stories through explicit characters' expressions. This paper utilised the concept of substance and value to study cartoons produced by Rejabhad in the magazine Gila-Gila, a highly adored entertainment medium. It aims to analyse the cartoonist's works titled Periwira Mat Gila, Tan Tin Tun, Selendang Siti Rugayah and Amal anak Periwira Mat Gila. The paper utilised a qualitative methodology that involved content analysis, focusing on the plot in dialogues, language, word selection, characters, sketches, gestures and symbols through the approach of description, analysis, interpretation and evaluation proposed by Edmund Burke Feldman (1994). Results showed that the substance and values promoted in Rejabhad cartoons can shape the morals of a community, thereby contributing towards race, religion and country. In addition, the value-based approach can foster the elements of lessons learnt, experience and knowledge derived from a motley of negative and positive occurrences in the community. Overall, cartoons should be studied in depth because they contain intrinsic values taught through allusions in symbolism and dialogue. Consequently, this paper hopes to provide an academic impact on the local cartoon industry, be it towards students, educators, scholars, cartoonists, artists, readers, collectors and the public alike.

Keywords: cartoon; substance; values; Rejabhad; Gila-Gila magazine

Pengenalan

Kartun merupakan lukisan lucu yang berfungsi sebagai hiburan, membentuk psikologi manusia supaya berasa tenang dan salah satu cara mengurangkan tekanan. Kandungan dalam kartun bukanlah hiburan kosong semata-mata, tetapi mempunyai makna tersirat dan tersurat. Melalui lukisan kartun, pembaca dapat berfikir dan peka dengan perkembangan semasa. Aspek luaran kartun bukan sahaja dilihat melalui kecantikan luaran, tetapi kandungan dan konteks yang ingin disampaikan. Majalah hiburan tempatan biasanya mengandungi kartun dan artikel. Majalah kartun juga merupakan bahan bacaan ringan yang mempunyai fungsi dan peranan tersendiri, sekali gus menyentuh aspek sosial masyarakat. Penyampaian mesej menerusi kartun melalui platform media sosial juga dilakukan semasa pandemik COVID-19 (Fadzlina Mohd Radzi et al., 2021). Isu-isu yang diterapkan dalam kartun tersebut menyentuh perihal isu semasa yang berkaitan pandemik COVID-19 dan sekali gus menjadi suatu medium kesedaran kepada masyarakat umum. Kartun yang bersifat hiburan dan lucu turut dijadikan sebagai satu media pendidikan. Hal ini menunjukkan kepentingan kartun dalam masyarakat, di samping memaparkan isu-isu yang melanda dunia pada hari ini. Adakah kartun yang diterbitkan dalam majalah kartun menyerlahkan nilai moral atau hiburan sahaja? Kartun bukanlah sekadar jenaka semata-mata, tetapi turut mengandungi inti pati dan aspek nilai-nilai yang boleh disampaikan oleh kartunis dari sudut pandang budaya, ekonomi, agama dan politik. Seseengah pihak berfikir bahawa kartun yang diterbitkan dalam majalah hanyalah untuk hiburan. Pembelian majalah kartun juga merupakan satu kekangan kepada masyarakat kerana isu keperluan asas perlu diutamakan berbanding hiburan. Kartun yang diterbitkan dalam majalah kartun mempunyai mesej dan nilai khusus kepada masyarakat yang menyentuh aspek sosial, masyarakat dan budaya tempatan. Kartun yang dipaparkan dalam majalah mempunyai input seperti pengalaman, pemikiran atau fantasi. Pada masa yang sama, kartun juga menunjukkan aspek sosiobudaya, sosiopolitik, agama dan nilai masyarakat tempatan.

Sorotan Literatur

Kajian perlu dijalankan untuk mengetahui tujuan sesuatu dan manfaatnya kepada masyarakat pada masa itu (Hatcher, 1999). Situasi ini berkaitan dengan kajian seni dalam konteks budaya yang memberi makna kepada pengeluarannya. Seni kartun bukan sahaja berfungsi sebagai jenaka, tetapi juga sebagai satira dan refleksi masyarakat dan budaya (Mulyadi Mahamood, 2015). Kajian oleh Nadhirah Aniqah Abd Rahim dan rakan-rakan pada tahun 2023 telah membincangkan tentang perkembangan tema kartun dalam majalah *Ujang* pada alaf baharu. Pelbagai majalah kartun Malaysia yang telah berada dalam pasaran dan mengandungi pelbagai tema di dalam karya kartun lereng antaranya kartun Lawak Antarabangsa, *Mat Despatch*, *Workshop* dan sebagainya. Kajian tersebut melihat kepada aspek tema dalam majalah kartun Malaysia yang mengangkat identiti kartun yang berlatarbelakangkan Melayu dan negara Malaysia. Sebagai kartunis tempatan, mereka bertanggungjawab untuk menegenahkan identiti Malaysia dalam karya-karya kartun yang mencerminkan tema kehidupan masyarakat Malaysia.

Melalui perkaryaan kartun daripada aspek tema dalam majalah *Ujang*, terdapat inti pati kartun yang mencerminkan kehidupan masyarakat tempatan daripada pelbagai aspek antaranya sosiobudaya, sosioekonomi, kepercayaan dan mitos. Secara tidak langsung, pengkaryaan terhadap kartun menunjukkan peranan kartunis sebagai perakam dan penterjemah kepada kehidupan masyarakat. Majalah *Gila-Gila*, misalnya telah diterbitkan pada 1 April 1978 oleh Syarikat Creative Enterprise Sdn. Bhd. dan Syarikat Comic Land Sdn. Bhd. Syarikat Creative Enterprise turut menerbitkan komik *Murni* dan *Bambino*. Kemunculan *Gila-Gila* merupakan idea baharu dalam dunia kartun kerana merupakan majalah humor Melayu pertama yang menggunakan dialog bahasa Melayu dalam dialog untuk menyampaikan mesej. Penerbitan majalah humor ini telah mendapat sambutan yang luar biasa dan secara tidak langsung memberi impak kepada seni kartun tempatan terhadap ekonomi dan sosial masyarakat ketika itu (Hamed Mohd Adnan, 2000). Majalah *Gila-Gila* diadaptasi daripada sebuah majalah antarabangsa bertajuk *Mad*, iaitu kartun dari Amerika. Majalah *Gila-Gila* juga mendapat nama daripada perkataan *Mad* itu sendiri. Banyak kartun dan teknik dalam *Gila-Gila* diambil dan diubah suai daripada *Mad*. Secara tidak langsung, peringkat awal penerbitan majalah *Gila-Gila* adalah salinan karbon daripada *Mad* (Hamed Mohd Adnan, 1997).

Kartunis Rejabhad atau nama sebenarnya Jab bin Had merupakan kartunis majalah *Gila-Gila*. Beliau merupakan “penghulu kartun” dan suatu nama besar dalam dunia kartun. Beliau dilahirkan di Permatang Pauh, Pulau Pinang pada 23 Ogos 1939 dan meninggal dunia pada tahun 2002. Beliau mula melukis kartun sejak tahun 1950-an selepas menamatkan pengajian di Sekolah Kebangsaan Permatang Pauh. Rejabhad merupakan salah seorang yang terkenal dalam menghasilkan kartun Melayu. Rejabhad mencipta pelbagai genre kartun seperti kartun lereng dan komik. Beliau berpendapat bahawa setiap kartun mempunyai nilai tersendiri yang dapat mendidik orang ramai secara tidak langsung. Beliau menyatakan bahawa kartun yang baik memerlukan konsep 3M, iaitu menghibur, mengajar dan menyedarkan. Rejabhad mula terkenal dengan memperkenalkan karya seninya yang bertajuk Perwira Mat Gila. Rejabhad dikenali melalui Periwira Mat Gila dalam majalah *Gila-Gila* dan dibuktikan melalui kompilasi Periwira Mat Gila bermula dari tahun 1988. Selain itu, beliau turut menghasilkan kartun Tan Tin Tun, Selendang Siti Rugayah dan banyak lagi. Periwira Mat Gila juga telah diterbitkan sebanyak tiga jilid.

Oleh itu, kajian ini merupakan kajian awal yang digunakan sebagai rujukan untuk pembelajaran dan perbincangan untuk ahli akademik seperti ahli falsafah, pensyarah, tutor, penyelidik dan pelajar. Kajian ini akan menganalisis inti pati dan aspek nilai dalam kartun kartunis Rejabhad. Kajian ini adalah asas untuk mengkaji kepentingan kartun Periwira Mat Gila dari aspek inti pati dan nilai dalam kartun. Penyelidikan ini dapat meningkatkan pengetahuan dalam bidang kartun dalam bentuk penulisan saintifik. Penyelidikan ini boleh memberi manfaat dalam menunjukkan nilai-nilai moral dalam kartun, iaitu kartun bukan hanya berfungsi sebagai jenaka yang tidak bermakna, tetapi sebagai satu satira kepada pembaca.

Metodologi Kajian

Reka bentuk kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif, iaitu data yang diperoleh daripada data sekunder. Data sekunder dikumpulkan daripada buku, artikel, jurnal, tesis dan laman web. Penyelidikan ini menggambarkan aspek inti pati dan nilai dalam kartun Rejabhad dalam majalah *Gila-Gila* dengan menggunakan analisis kontekstual dan analisis kandungan. Analisis kontekstual memerlukan penyelidik menganalisis kerja kartun yang dipilih bagi menjawab soalan penyelidikan. Analisis kontekstual digunakan untuk memahami bagaimana karya seni menyatakan atau membentuk pengalaman, idea dan nilai individu atau kumpulan yang membuat, menggunakan, melihat atau memilikinya (D'Alleva, 2010). Untuk membangunkan analisis kontekstual dan analisis kandungan, penyelidik meneliti bukti seperti dokumen, imej, buku, penulisan kartunis atau karikatur dan sejarah. Penyelidik yang menggunakan pendekatan ini boleh mengukur hubungan antara kartun dan aspek nilai dari sumber, hasil dan kerja. Data yang diperoleh (kartun) dianalisis dengan menggunakan empat langkah kritikan seni oleh Feldman (1994) yang terdiri daripada deskripsi, analisis, interpretasi dan penilaian. Teori kritikan seni ini telah dipilih kerana mempunyai kerangka yang jelas dan sistematik dalam membantu proses menganalisis karya kartun.

Dapatan dan Perbincangan

Dapatan dan perbincangan pada bahagian ini berfokus kepada empat buah kartun karya Rejabhad, iaitu Periwira Mat Gila (Rejabhad, 1978), Tan Tin Tun (Rejabhad, 1998), Selendang Siti Rugayah (Rejabhad, 1997) dan Amal anak Periwira Mat Gila. Kartun dianalisis dengan menggunakan Teori Kritikan Seni Feldman (Rejabhad, 1994), iaitu deskripsi, analisis, interpretasi, dan penilaian. Dapatan kajian ini dibincangkan seperti berikut, iaitu:

Rajah 1: Kartun Periwira Mat Gila (1988)

Sumber: *Sebuah Lagenda Humor yang Agung Periwira Mat Gila (Jilid 1)*

Rajah 1 menunjukkan kartun Rejabhad yang bertajuk *Periwira Mat Gila* (1988). Dalam aspek deskripsi, kartun ini merupakan kartun lerang dalam majalah *Gila-Gila* yang diterbitkan pada tahun 1978. Kartun lerang merupakan kartun yang dipaparkan dalam bentuk beberapa bingkai dan menyampaikan sesuatu penceritaan (Mulyadi Mahamood, 2010). Kartun lerang biasanya dipaparkan dalam majalah atau komik. Tema kartun lerang juga menyentuh tentang kehidupan masyarakat umum terutamanya dalam aspek tatacara kehidupan dan budaya. Menerusi kartun ini, terdapat kelompok masyarakat yang terdiri daripada kerabat diraja, pembesar dan rakyat biasa. Jalan ceritanya pula berkonsepkan cerita rakyat dan berlaku semasa zaman kesultanan Melayu. Seni tradisional Melayu dapat dilihat dalam gambar kartun, sama ada dari segi rekaan dalaman, perhiasan dan pemakaian pada karakter kartun. Dalam aspek analisis pula, penggunaan aspek formalistik yang terdiri daripada unsur dan prinsip seni seperti garisan, warna, bentuk, rupa, penegasan, kontras dan pengulangan. Sebaliknya, dalam unsur interpretasi pula, kartun ini merupakan sebuah cerita pengembaraan dan kehidupan seorang pemuda bernama Mat Gila yang berjaya mengahwini puteri raja apabila dicabar oleh Sultan. Kesungguhan dan sifatnya yang berpegang kepada falsafah hidup “kalau ada wang, semua boleh jadi” membolehkan Mat melaksanakan cabaran tersebut. Aspek kemelayuan yang ketara wujud dalam kartun ini daripada aspek pengolahan imej dan jalan cerita. Kriteria keempat pula, iaitu penilaian menunjukkan bahawa jalan cerita yang diketengahkan dalam kartun ini merupakan masyarakat yang mempunyai identiti Melayu kerana subjek kartun merupakan simbol budaya Melayu.

Rajah 2: Kartun Tan Tin Tun (1989)

Sumber: *Majalah Gila-Gila* (1989)

Rajah 2 menunjukkan kartun Rejabhad yang bertajuk Tan Tin Tun (1989). Dalam aspek deskripsi, kartun Tan Tin Tun dikategorikan sebagai kartun lerang dalam majalah *Gila-Gila* pada tahun 1989. Rajah 2 juga menunjukkan kelompok masyarakat yang terdiri daripada masyarakat umum, iaitu golongan rakyat biasa. Terdapat dua karakter dalam rajah, iaitu terdiri daripada lelaki dan perempuan bernama Melati dan Tun. Suasana latar belakang cerita kartun ini berlaku pada zaman dahulu dan karakter kartun memakai pakaian Melayu tradisional seperti baju kebaya dan kemeja bunga. Penggunaan aspek formalistik dalam analisis terdiri daripada unsur dan prinsip seni antaranya unsur garisan, nilai, bentuk, rupa, penegasan dan kontras. Unsur-unsur tersebut diolah dan dipelbagaikan mengikut kesesuaian karakter dan suasana dalam cerita bagi menimbulkan gaya cerita yang lebih menarik. Interpretasi dalam kartun ini adalah mengisahkan konflik percintaan, kekeluargaan dan kerjaya yang berlaku seperti dalam kehidupan sebenar masyarakat sekeliling. Nilai murni dan pengajaran yang dapat dilihat dalam penceritaan kartun Tan Tin Tun ialah tolong-menolong, prihatin dan bekerjasama. Jalan cerita dan teks menggunakan kesusasteraan Melayu tradisional seperti syair, peribahasa, pantun dan simpulan bahasa. Aspek penilaian pula menunjukkan kekuatan karya kartun ini terletak pada gabungan imejan dan bahasa teks yang indah yang berkaitan dengan kesusasteraan Melayu tradisional.

Rajah 3: Selendang Siti Rugayah (1997)

Sumber: *Antologi Selendang Siti Rugayah*

Rajah 3 menunjukkan karya kartun Selendang Siti Rugayah (Rejabhad, 1997) yang diterbitkan dalam bentuk kartun lereng dalam majalah *Gila-Gila* pada tahun 1989. Kartun ini juga diterbitkan dalam bentuk antologi pada tahun 1997. Rajah di atas menunjukkan karakter lelaki dan perempuan yang merupakan karakter utama, iaitu Leman dan Gayah. Suasana jalan cerita berlatarkan suasana kampung yang terdapat bukit, padang dan pokok dalam gambar kartun tersebut. Dalam aspek analisis, karya ini menggunakan aspek formalistik, iaitu unsur dan prinsip seni visual seperti garisan, warna, nilai, bentuk, rupa, penegasan, keseimbangan, pengulangan dan kontras. Interpretasi dalam karya kartun ini mengisahkan konflik percintaan antara Leman dan Gayah yang disebabkan darjat yang berbeza seperti golongan bangsawan dan masyarakat biasa. Kisah cinta remaja bernama Malim juga dipaparkan, iaitu berkisar kepada cinta yang tidak kesampaian akibat dikhianati oleh teman sendiri. Selain itu, kartunis Rejabhad turut menerapkan elemen moral, pengajaran dan dakwah melalui jalan cerita ini seperti penggunaan minyak pengasih, fitnah dan kepercayaan kepada bomoh. Perkara tersebut merupakan sesuatu yang dilarang di sisi agama kerana menggugat aqidah seseorang khususnya masyarakat Islam. Akhir sekali, dari aspek penilaian jalan cerita dalam karya ini memperlihatkan perhubungan antara karya Rejabhad dengan kesusasteraan Melayu tradisional. Situasi ini dapat dilihat melalui penggunaan dialog dan kekuatan lukisannya yang beridentitikan kemelayuan.

Rajah 4: Amal anak Periwira Mat Gila (2001)

Sumber: *Majalah Gila-Gila* (2001)

Rajah 4 menunjukkan kartun Amal anak Periwira Mat Gila (Rejabhad, 2001) yang merupakan kartun lerang yang diterbitkan dalam majalah *Gila- Gila* pada tahun 2001. Karakter kartun yang terdiri daripada empat watak iaitu Amal, Periwira dan anak kembarnya. Jalan cerita berlatarbelakangkan suasana cerita rakyat dan kontemporari. Hiasan dalaman rumah menunjukkan rumah tradisional Melayu yang mempunyai tikar mengkuang dan asas binaannya daripada kayu. Penggunaan aspek formalistik dalam kartun terdiri daripada unsur dan prinsip seni seperti garisan, warna, nilai, bentuk, rupa, penegasan, keseimbangan, pengulangan dan kontras. Interpretasi dalam karya mempunyai perlambangan identiti kemelayuan melalui pengolahan imejan dan bahasa yang digunakan dalam karya kartun di samping konflik kekeluargaan yang berlaku disebabkan oleh salah faham antara Amal dan bapanya. Amal merupakan seorang yang penyabar dalam menangani tingkah laku bapa dan abang kembarnya yang memakan kesemua pisang yang telah disimpan olehnya. Watak Amal digambarkan melalui sikap ketaatan dan sikap hormat kepada orang tua. Selain itu, penceritaan karya kartun ini juga menonjolkan elemen masyarakat Melayu dari aspek nilai dan budaya. Kriteria terakhir dalam penilaian karya, iaitu penggunaan bahasa dan imejan dalam karya kartun merupakan kekuatan gaya kartunis Rejabhad dalam berkarya.

Rajah 1 hingga 4 menunjukkan dapatan kajian daripada karya kartun Rejabhad yang menggunakan pendekatan Teori Feldman (1994). Berdasarkan daripada hasil kajian ini, dapat disimpulkan bahawa karya-karya kartun Rejabhad sinonim dengan karya kesusasteraan tradisional Melayu kerana karyanya mempunyai garapan kisah kehidupan masyarakat Malaysia, sama ada daripada zaman dahulu hingga kini dengan menampilkan jalan cerita yang berkonsepkan purbawara, cerita rakyat dan kontemporari. Menerusi karya kartun Periwira Mat Gila, Rejabhad menyindir secara halus sikap buruk masyarakat dan dunia politik yang sering dikaitkan dengan isu perebutan kuasa dan wang menerusi falsafah "Ada wang, semua boleh jadi". Nilai moral yang terdapat dalam kartun tersebut adalah sikap kesungguhan Mat Gila yang menepati janjinya apabila telah dicabar oleh Sultan untuk mengahwini puteri rajanya melalui pelbagai cara. Seterusnya, karya kartun Tan Tin Tun pula menyingkap konflik kekeluargaan dan percintaan antara Tan Tin dan Tun yang bermula dengan perkenalan yang membawa kepada pertemuan keluarga yang telah terpisah sejak dari kecil. Melalui cerita ini, Rejabhad menonjolkan sikap masyarakat Melayu yang tinggi tatasusilanya dan terkenal dengan sopan santun khususnya masyarakat yang tinggal di luar bandar. Sebaliknya, karya kartun Selendang Siti Rugayah pula berkisarkan liku-liku percintaan yang dihadapi oleh Lemah dan Gayah yang dikhianati oleh rakan karibnya sendiri. Kartunis Rejabhad menyindir sikap masyarakat Melayu yang percaya kepada benda ghaib dan karut serta menyimpang daripada akidah agama Islam. Namun, mesej yang ingin disampaikan oleh Rejabhad berfokus kepada pengajaran, moral dan dakwah. Manusia dikatakan mencari jalan dan keredhaan Allah, di samping menunjukkan bagaimana hubungan antara manusia dengan manusia serta hubungan manusia dengan Allah S.W.T.

Cerita Amal anak Periwira Mat Gila pula merakam gaya hidup masyarakat Melayu lama dan kontemporari. Cerita yang berlatarbelakangkan kehidupan kampung, mempunyai rumah kayu serta watak yang berpakaian baju Melayu dan berkain pelekat. Konsep kontemporari pula dilihat pada karakter kembar Amal yang mempunyai gaya rambut pacak, tajam dan berjambul seperti gaya kumpulan *punk* yang dipengaruhi oleh negara barat. Inti pati jalan cerita ini mengisahkan tentang Amal, seorang budak yang pintar dan sentiasa patuh kepada bapanya. Karya Rejabhad selari dengan aspek Melayu dan masyarakat Malaysia daripada aspek pengolahan cerita, gaya, tema, jenaka serta gabungan bahasa Melayu dan sastera seperti dalam cerita teater bangsawan dan jenaka Melayu lama. Sentuhan karya Rejabhad berasaskan konsep menghibur, mengajar dan menyedarkan. Karya Rejabhad merupakan gabungan teks dan imej yang merupakan kekuatan gaya kartunis Rejabhad. Teks yang digunakan bertalian dengan kesusasteraan tradisional Melayu seperti pantun, peribahasa, simpulan bahasa dan syair. Karya Rejabhad mempunyai nilai keindahan yang dihayati oleh semua pembaca tanpa mengira peringkat umur. Oleh itu, dapat disimpulkan bahawa karya beliau mengandungi nilai moral dan berkonsepkan pendidikan serta diselitkan dengan teladan dalam menghidupkan jalan cerita.

Konsep Inti Pati Penceritaan

Inti pati merupakan bahagian maklumat yang paling penting dalam kartun dan merupakan aspek yang perlu diutamakan supaya mudah untuk disampaikan kepada pembaca. Inti pati kartun mesti menjangkau kepada pembaca dan membimbing kartunis untuk membentuk cerita dan mengelakkan tersasar daripada cerita. Kartun merupakan medium untuk menyampaikan mesej kepada pembaca melalui hiburan. Kartun dicirikan oleh pengurangan, lebihan dan perubahan pada penampilan tertentu dengan tujuan yang melucukan (Norzaliza Ghazali et al., 2018). Kartun dijadikan sebagai platform hiburan, panduan dan mempunyai nilai moral dari sudut fisiologi masyarakat. Kerjaya sebagai seorang kartunis tidak mudah dan mereka perlu berhadapan dengan pelbagai cabaran dalam proses menghasilkan karya kartun. Setiap kartunis mempunyai inti pati yang ingin diketengahkan dalam kartun mereka. Contohnya, kartunis Rejabhad mengetengahkan pelbagai inti pati cerita dalam kartun yang dihasilkannya, Periwira Mat Gila, Tan Tin Tun, Selendang Siti Rugayah dan Amal anak Periwira Mat Gila.

Konsep Nilai dalam Kartun

Kandungan utama mesti disampaikan dan diserlahkan dalam setiap kartun yang dilukis. Kartun yang dihasilkan bukan sahaja berfungsi sebagai hiburan, tetapi mempunyai kandungan yang berharga. Nilai pula mempunyai pelbagai makna mengikut bidang. Dari sudut pandangan falsafah, nilai adalah prinsip yang membolehkan individu mengukur perkara positif. Nilai boleh dibentuk melalui sikap dan pengalaman masyarakat (Henry, 1975). Nilai-nilai seperti kasih sayang, kebaikan, keseronokan, kejujuran, kesopanan dan kesederhanaan dinyatakan sebagai sesuatu yang baik. Nilai juga dikaitkan dengan tingkah laku. Nilai boleh dinyatakan melalui perkataan atau tingkah laku, kriteria atau konsep yang ditentukan oleh seseorang dalam menentukan apa yang dibenarkan atau tidak dibenarkan. Setiap kartun yang dikaji mempunyai nilai etika dari perspektif positif. Nilai juga dikaitkan dengan etika. Etika pula berkaitan dengan tindakan manusia dan pilihan terhadap tindakan tersebut. Etika menilai tindakan dan nilai-nilai yang mendasarinya. Nilai-nilai lain boleh didapati dalam penyelidikan kartun mengikut isu atau tema yang dibentangkan, iaitu nilai moral, nilai estetik dan nilai patriotik.

Inti Pati dan Aspek Nilai dalam Kartun

Inti pati dan aspek nilai dalam karya kartun dilihat melalui tingkah laku Periwira Mat Gila dengan falsafah beliau "Jika ada duit, semua boleh jadi". Cinta antara Mat Gila dan puteri raja berputik apabila Mat Gila menerima tawaran daripada raja untuk menjadikan puterinya hamil. Mat Gila jatuh cinta dengan puteri itu selepas melihatnya di istana. Mat Gila menjaganya dan mahu bersetuju untuk berkahwin dengan puteri itu. Mat Gila turut memegang amanah untuk menjaga negara apabila raja pergi ke luar negeri. Sifat keperibadiannya ditunjukkan semasa mempertahankan negara daripada serangan musuh. Kampung Mat Gila telah diserang oleh musuh Hitam, iaitu nyamuk-nyamuk yang membunuh manusia. Mat Gila mempertaruhkan nyawanya sendiri dalam serangan itu. Nilai moral seperti baik hati ditonjolkan melalui watak seorang lelaki tua yang tinggal di Pulau Hantu. Lelaki tua tersebut membantu Mat Gila dengan memberikan kostum burung, ubat-ubatan dan cara melarikan diri dari Pulau Hantu. Sikap ini menggambarkan konsep saling bantu-membantu walaupun mereka saling tidak mengenali antara satu sama lain. Selain itu, nilai keikhlasan juga ditonjolkan dalam watak ini. Situasi ini dapat ditunjukkan apabila Mat Gila ikhlas dan bersungguh-sungguh dalam melakukan sesuatu perkara seperti berkahwin dengan seorang puteri raja, bertanggungjawab, sanggup berkorban untuk negara dan boleh dipercayai. Nilai estetik dapat dilihat pada nilai kecantikan dalam cerita yang dipersembahkan melalui kandungan dan konteks kartun seperti aspek formalistik, jalan cerita, penggunaan bahasa sastera dan kiasan. Kartun ini juga menonjolkan nilai patriotik, iaitu menghormati raja, kesetiaan dan taat kepada perintah raja. Nilai ini lebih menonjol apabila watak Mat Gila menjaga keselamatan negara semasa raja dan ratu melawat negara lain.

Inti pati kartun Tan Tin Tun (Rejabhad, 1989) ialah mengenai kisah dua lelaki muda yang bertemu tanpa dirancang untuk mencari kebahagiaan dalam hidup, mencari bapa kandung dan bertemu bakal isteri. Kedua-dua pemuda tersebut menaruh hati kepada gadis yang sama, iaitu Tun. Pelbagai cara dilakukan untuk menggoda gadis tersebut dan hubungan percintaan antara mereka adalah rahsia. Bapa kepada Tun merupakan bapa kandung kepada Tan. Nilai Moral dalam kartun ialah sikap saling menghormati dalam perhubungan antara suami dan isteri diganggu kerana perbezaan walaupun berbeza taraf. Sebagai ibu bapa, mereka perlu menanam sikap menghormati keputusan anak-anaknya. Inti pati kartun Siti Rugayah (Rejabhad, 1997) pula mengisahkan penghormatan dalam persahabatan dan memperlihatkan sikap cemburu, tamak dan pengkhianatan dalam hidup, sentiasa percaya kepada takdir Tuhan, melakukan perkara yang baik dan menjauhi perkara buruk (seperti sihir) supaya seseorang tidak melakukan perkara di luar had untuk mendapatkan atau memenuhi keinginan. Nilai moral yang terdapat dalam karya kartun ini ialah mencintai dan menjaga hubungan antara satu sama lain. Selain itu, sikap rasional, iaitu boleh membezakan antara yang baik dan jahat dan sentiasa membuat pertimbangan yang baik dengan memikirkan sebab dan kesannya.

Sifat bersederhana seperti tidak mengabaikan perasaan atau kesejahteraan orang lain dan tidak pernah bertindak di luar batasan. Nilai tolong-menolong dan saling bantu-membantu merupakan amalan yang diamalkan dalam budaya Melayu dan menjadi norma masyarakat Melayu. Sikap tolong-menolong perlu ada dan dipupuk oleh setiap orang, seperti menghulurkan bantuan apabila diperlukan. Nilai yang seterusnya adalah belajar daripada pengalaman dan tidak mengkhianati seseorang kerana cinta. Kartun ini menceritakan seorang pemuda yang sanggup melakukan apa sahaja perkara walaupun dilarang oleh agama dan bersifat khurafat. Ego dan sikap mementingkan diri sendiri telah memberikan pengaruh yang besar terhadap jenayah yang ingin dilakukan. Amalan tahyul atau khurafat perlu dielakkan kerana memusnahkan atau merosakkan hubungan sesama manusia dan hubungan manusia dengan Allah. Pengakhiran cerita ini membawa kepada kebaikan, iaitu mencari hala tuju baharu, kembali kepada Allah dan mencari ilmu agama untuk bekalan akhirat. Inti pati kartun dalam karya kartun Amal Anak Periwira Mat Gila (Rejabhad, 2001) ini mengisahkan tentang Amal yang merupakan anak yang berani dan jujur. Amal telah menegur ayah dan dua orang adik-beradiknya kerana memakan pisang yang ditinggalkan di bawah tudung saji. Mat Gila yang tidak dapat menerima teguran itu telah memukul badan Amal untuk mendidiknya. Nilai moral yang terkandung dalam karya kartun ini adalah menghormati, iaitu menghormati ibu bapa, mempunyai adab yang baik seperti yang dikehendaki dalam Islam dan menjaga etika supaya tidak bersikap kurang sopan. Selain itu, kartun ini bertujuan untuk mendidik, iaitu tidak boleh mengambil barang orang lain tanpa persetujuan terlebih dahulu. Contohnya, dalam situasi keluarga Amal terdapat makanan yang telah disimpan perlu dibahagikan secara sama rata dan mengakui kesilapan.

Perbincangan seterusnya berkaitan dengan inti pati dan nilai kartun Periwira Mat Gila, Tan Tin Tun, Selendang Siti Rugayah dan Amal anak Periwira Mat Gila. Oleh itu, inti pati merupakan bahagian penting yang diketengahkan dalam kartun yang dipilih. Walaupun setiap kartun mempunyai cerita dan idea tersendiri dalam memproses kartun, setiap kartun yang dipersembahkan perlu menarik dan sempurna untuk menghiburkan pembaca. Oleh itu, selain menghiburkan pembaca, kartun juga dipersembahkan untuk mengajar dan memberi pencerahan secara langsung atau simbolik. Antara nilai yang diketengahkan dalam kartun ini ialah nilai-nilai moral, pendidikan, estetika dan patriotik. Inti pati kartun Periwira Mat Gila (1978) berlatarkan kehidupan sosial dalam masyarakat, budaya, ekonomi dan agama. Mat Gila merupakan seorang lelaki yang tinggal di kampung dan berkahwin dengan seorang puteri raja selepas berurusan dengan sultan. Periwira Mat Gila berbentuk cerita dongeng, tetapi diterapkan dengan idea kontemporari. Periwira Mat Gila merupakan pemuda yang bijak atau bernasib baik kerana apabila sesuatu berlaku, dia sentiasa terselamat daripada bahaya. Pelbagai episod dipersembahkan berlatarbelakangkan masyarakat Melayu zaman dahulu kala. Selepas mengalahkan serangan nyamuk, beliau mendapat gelaran “periwira” dengan menyapu badannya dengan getah. Perwira adalah gelaran untuk pahlawan yang melawan musuh negara, manakala gelaran periwira merupakan gelaran baginya kerana dapat mengalahkan serangan nyamuk.

Inti pati kartun Tan Tin Tun merupakan kisah yang sarat dengan konflik sebuah keluarga dan disulami dengan kisah cinta. Kisah ini dimulakan dengan kisah cinta dalam sebuah kampung dan kemudiannya diteruskan dengan kisah mencari bapa kandung. Pertembungan dua sahabat yang tidak dikenali itu membawa kepada perkenalan antara Tan Tin dan Tun. Kartun Tan Tin Tun merujuk kepada nama tiga orang penduduk kampung, iaitu dua orang pemuda dan seorang wanita. Lelaki pertama ialah Atan atau Tan, lelaki kedua ialah Atin atau Tin dan wanita itu ialah Zaitun atau Tun. Setiap daripada mereka mempunyai cerita yang berbeza. Kisah ini mempunyai sembilan episod yang setiapnya mempunyai kisah yang berbeza, tetapi setiap cerita berhubungan antara satu sama lain. Kartun ini mempunyai idea yang menarik dan penuh dengan nilai moral. Inti pati kartun Selendang Siti Rugayah pula merupakan kisah cinta antara lelaki dan perempuan. Percintaan antara Leman dan Gayah dalam mengharungi alam percintaan turut terpalit dengan pelbagai dugaan. Kisah ini menampilkan cinta sesama manusia dan pengakhirannya adalah cinta kepada Allah S.W.T. Pelbagai ragam manusia yang mempunyai iman yang tidak tetap dengan melakukan perkara yang dilarang di sisi agama, iaitu melakukan perkara khurafat. Kartun ini bukan sekadar jenaka, tetapi sarat dengan nilai pendidikan dan moral. Simbolik kisah percintaan diselitkan dengan kerohanian jiwa manusia, cinta antara manusia dan cinta kepada Allah.

Seterusnya, inti pati Kartun Amal anak Periwira Mat Gila ialah tentang gaya hidup seorang remaja yang tinggal di kampung. Cerita Amal merupakan kesinambungan daripada cerita kartun Periwira Mat Gila pada tahun 1978. Amal ialah anak bongsu kepada Mat Gila. Amal seorang yang bersikap pandai, berani dan jujur. Berdasarkan episod kartun yang dikaji, kisah yang ditampilkan menyentuh tentang kejujuran. Amal telah menegur bapa dan kedua abangnya untuk bersikap jujur dengan apa yang mereka telah lakukan, iaitu memakan setandan pisang yang telah disimpan Amal di ruangan dapur. Amal berasa kecewa kerana pisang tersebut telah habis dimakan. Akhirnya, Amal telah dimarahi oleh Mat Gila kerana tidak dapat menerima teguran tersebut. Selain inti pati yang mesti wujud dalam kartun, aspek nilai juga boleh diteladani melalui kartun. Kartun yang telah dikaji mempunyai nilai estetik, moral, etika, budaya, kritikan dan patriotisme. Kartun merupakan bahan bacaan untuk belajar mengeja dan mengenali huruf bermula daripada membaca komik atau majalah kartun. Kartun menjadi wadah penting dalam seni kartun tempatan.

Nilai Estetik

Nilai estetik bermaksud kecantikan dan seni dikaitkan dengan kecantikan. Nilai estetik merupakan pemahaman dan penghayatan seni melalui makna dan konteks formal dalam karya. Karya ini diambil daripada pengalaman peribadi dan persekitaran kemudiannya ditunjukkan melalui khayalan. Galzalba (1977) membincangkan penghayatan keindahan dalam kartun dari segi nilai pemprosesan sejarah melalui cerita, idea, gubahan, warna, angka, garisan, adegan dan bentuk. Nilai estetik dibentuk melalui pengalaman, pemerhatian, penghargaan dan mempunyai sesuatu pengalaman. Melalui proses tersebut, penghargaan yang intelektual telah diterjemahkan ke dalam karya kartun. Melalui kartun Periwira Mat Gila, Selendang Siti Rugayah, Tan Tin Tun dan Amal anak Periwira Mat Gila, Rejabhad memasukkan nilai estetik yang dapat dilihat melalui penggunaan dialog kartun. Kartunis tersebut menggunakan elemen cerita rakyat, idiom, peribahasa dan puisi. Penggunaan bahasa Melayu klasik seperti hamba dan tuan hamba digunakan dalam dialog. Nilai keindahan dalam kartun Rejabhad juga menyentuh nilai budaya Melayu tradisional melalui amalan tradisi hidup masyarakat Islam. Karyanya juga tersirat simbolik, menampilkan jiwa dan kerohanian manusia. Contoh-contoh dialog dinyatakan seperti berikut, iaitu:

“Bulan di langit jangan direnung, orang jauh jangan dikenang, nasib sendiri jangan disesali. Kadang- kadang kaca boleh menjadi intan (babak ada wang semua boleh jadi)”.

(Rejabhad, 1988, p. 14)

“Asap api embun berderai, patah galah haluan perahu, niat di hati tak hendak bercerai, kuasa Allah, kuasa Allah siapa tahu (babak serangan hitam)”.

(Rejabhad, 1988, p. 61)

“Batu yang sentiasa bergolek, mana bias lekat lumut. Jauh api dari semangglah”.

(Rejabhad, 1988, p. 154)

“Bercinta laksana meniti di titian rapuh. Sebelum rotan cukup kita kaitkan dengan akar kayu”.

(Rejabhad, 1997, p. 3)

“Jebat derhaka Amal maafkan, inikan pula ayah dan abang kandung”.

(Rejabhad, 2001, p. 59)

Nilai Moral

Hasil daripada kajian kartun Periwira Mat Gila (Rejabhad, 1978), Tan Tin Tun (Rejabhad, 1989), Selendang Siti Rugayah (Rejabhad, 1997), Amal anak Periwira Mat Gila (Rejabhad, 2001), nilai-nilai yang diketengahkan dalam kartun mengandungi pengajaran atau moral adalah keikhlasan, baik hati, mendidik, teladan, menghormati, rasional, kejujuran, kasih sayang, bekerjasama dan tolong menolong. Baik hati merupakan perasaan belas wujud dalam jiwa seseorang dan memberi manfaat serta kebaikan sama ada pada diri sendiri, orang lain atau persekitaran. Nilai baik hati dapat dilihat dalam kartun Periwira Mat Gila melalui babak Mat Gila yang telah dihantar oleh orang-orang istana ke Pulau Hantu. Seorang tua yang telah lama mendiami pulau tersebut telah memberi pertolongan kepada Mat Gila untuk melepaskan diri daripada pulau tersebut. Manusia sebagai makhluk sosial berinteraksi, berkomunikasi dan bekerjasama antara satu sama lain bagi memenuhi keperluan dalam meneruskan kehidupan mereka. Amalan bekerjasama, baik hati seperti tolong-menolong, bantu-membantu dan saling hormat-menghormati merupakan amalan penting dalam kehidupan bermasyarakat.

Sikap rasional atau munasabah dalam melakukan sesuatu tindakan dan perbuatan, malah mempunyai pertimbangan dalam fikiran berdasarkan alasan atau bukti yang kukuh dan nyata, seperti yang diterapkan dalam kartun Selendang Siti Rugayah dan Amal anak Periwira Mat Gila. Konsep 3M, iaitu menghiburkan, mengajar dan menyedarkan. Melalui konsep tersebut, nilai moral dalam karyanya dapat disampaikan dengan bersahaja sehingga memberi kesan kepada pembaca. Penceritaan kartun memiliki nilai dan teladan, seperti kisah Periwira Mat Gila, Tan Tin Tun dan Selendang Siti Rugayah. Ketiga-tiga cerita ini berkisar kepada kisah cinta dan konflik yang dihadapi oleh watak-watak tertentu. Disebalik pengolahan cerita yang panjang, terselit nilai moral yang dapat dijadikan teladan kepada pembaca. Karya Rejabhad juga menggabungkan imejan dan teks untuk mengukuhkan makna dan cerita. Sifat lakaran karyanya lembut dan menyentuh kesusasteraan Melayu tradisional seperti cerita rakyat, puisi dan simpulan bahasa dalam karya-karyanya.

Kesimpulan

Hasil daripada kajian ini mendapati bahawa inti pati dalam karya Perwira Mat Gila, Tan Tin Tun, Selendang Siti Rugayah dan Amal anak Periwira Mat Gila berlatarbelakangkan gaya hidup masyarakat terutamanya daripada aspek norma, adat, budaya dan kepercayaan agama di Malaysia. Kisah daripada pelbagai tema seperti percintaan antara manusia dan tuhan, konflik kekeluargaan dan cerita rakyat yang diilhamkan daripada kehidupan kartunis Rejabhad diterapkan dalam karya-karyanya. Melalui tema tersebut, karyanya mampu memberi pengalaman dan pengetahuan dalam kehidupan masyarakat. Karya kartun beliau juga memiliki nilai patriotik, kehalusan, perasaan, moral dan keindahan estetika yang menyentuh pelbagai aspek antaranya budaya, politik, sosiologi, agama dan pendidikan. Kartun ini sangat penting dalam industri kartun tempatan kerana kartun merupakan suatu wadah komunikasi dan cerminan hidup dalam masyarakat. Kartun Rejabhad menonjolkan rasa seronok, jenaka dan hiburan ketika menghadapi pelbagai cabaran dalam hidup. Karya kartun bukan sahaja sekadar inti pati dan hiburan kosong, namun di sebalik karya ini terkandung konteks yang perlu disampaikan daripada aspek budaya, sosiopolitik, masyarakat, agama dan ekonomi. Kartun yang diolah membawa makna dan mempunyai peranan sebagai hiburan, kesedaran dan pendidikan.

Rujukan

- D'Allewa, A. (2010). *How to write art history*. Laurence King Publishing Ltd.
- Fazlina Mohd Radzi, Liza Marziana Mohammad Noh, Haslinda Abd Razak, Shaliza Dasuki, & Nor Arseha Karimon (2021). Komik/Kartun (COVID-19) dalam talian sebagai medium satira wadah kesedaran. *International Journal of Creative Industries*, 3(8), 49-62. 10.35631/IJCREI.38004
- Feldman, E. B. (1994). *Practical art criticism*. Pearson Prentice Hall.
- Hatcher. E. P. (1999). *Art as culture: An introduction to the anthropology of art*. Bergin & Garvey.
- Hamed Mohd Adnan. (1997). Majalah humor Melayu dan cabaran pemasaran. *Jurnal Komunikasi*, 13 &14, 93-144. http://journalarticle.ukm.my/4790/1/V15_1.pdf
- Hamed Mohd Adnan. (2000). Perkembangan majalah humor Melayu selepas Gila-Gila. *Jurnal Pengajian Media Malaysia*, 3(1), 21-31 <https://jpm.um.edu.my/index.php/JPM/article/view/32821> 2000.
- Henry, J. (1975). *Golden rule days: American schoolrooms*. Culture Against Man.
- Rejabhad. (1978). Ada duit semua jadi. *Antologi Periwira Mat Gila*, 1(4). Creative Enterprise
- Rejabhad. (1988). Ada duit semua jadi. *Antologi Sebuah Lagenda Humor yang Agung. Periwira Mat Gila*, 1(4), 29.
- Rejabhad. (1997). Selendang Siti Rugayah. *Antologi Gila-Gila Rejabhad Selendang Siti Rugayah*, 1,3.
- Rejabhad. (1998, Disember, 1). Tan Tin Tun. *Majalah Gila-Gila*, 270(8), 6-9.
- Rejabhad. (2001, Mei, 1). Amal Periwira Mat Gila. *Majalah Gila-Gila*, 6(544), 59 - 62.
- Muliyadi Mahamood. (1990). *A brief history of Malaysian cartoons*. Kampung Boy Sdn. Bhd.

Muliyadi Mahamood. (2010). *Dunia kartun: Menyingkap pelbagai aspek seni kartun dunia dan tempatan*. Creative Enterprise.

Muliyadi Mahamood. (2015). *Kartun dan kartunis di Malaysia*. Institut Terjemahan & Buku Malaysia Berhad.

Nor Nadhirah Aniqah Abd Rahim, Arbaiyah Ab. Aziz, & Mohamad Kamal Abd Aziz. (2023). Kajian tema majalah kartun popular Malaysia Ujang di alaf baharu. *International Journal of Art & Design*, 7(1), 124-141. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8109255>

Norzaliza Ghazali, Maizatul Azura Haji Yahya, Ainal Akmar Haji Ahmad, & Fatimah Zainon. (2018). Perpaduan dalam seni lukis kartun: Analisis semiotik. *International Journal of Education, Psychology and Counseling*, 3(11), 30-41. <http://www.ijepc.com/PDF/IJEPC-2018-11-03-03.pdf>

Galzalba, S. (1977). *Pandangan Islam tentang kesenian*. Pustaka Antara.